

31.1.2008

Dnro 1147/2/04

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

PÄIHITYNEEN HOIDON TARPEESTA PÄÄTTÄMINEN ON LÄÄKÄRIN EIKÄ POLIISIN TEHTÄVÄ (seloste)

Esitiedot

Oikeusasiamies Paunio otti tutkittavaksi poliisin säilössä 21.4.2003 tapahtuneeseen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Poliisi oli saanut noin klo 03.00 hätäkeskuksen kautta ilmoituksen humalaisen aiheuttamasta häiriö-/väkivaltakäyttäytymisestä yksityisasunnossa. Poliisilla oli tieto siitä, että samainen henkilö oli aiemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti, minkä vuoksi paikalle pyydettiin kaksi poliisipartiota. Poliisin saavuttua paikalle ilmoituksen kohde ei ollut aggressiivinen vaan poliisin havaintojen mukaan "tokkurainen". Henkilö otettiin kiinni poliisilain 20 §:n nojalla ja vietiin klo 03.35 poliisin säilytystilaan, jonne hän jäi makaamaan kyljelleen. Samoihin aikoihin kiinni otetun lähiomainen soitti hätäkeskukseen ja ilmoitti löytäneensä kiinni otetun luota vajaan lääkepurkin. Omaisen kertoman mukaan kiinni otettu oli nauttinut alkoholin lisäksi "reippaasti yli kymmenen" kappaletta Tenox®-merkkistä unilääkettä. Lääkkeen vahvuutta ei mainittu.

Hätäkeskus välitti poliisille tiedon siitä, että kiinni otettu oli ottanut "ainakin kymmenkunta" Tenox®-tablettia. Kenttäjohtajana toiminut poliisimies otti tiedon saatuaan välittömästi yhteyttä paikalliseen terveyskeskukseen. Poliisimiehen ja päivystäneen terveyskeskuslääkärin hieman ennen klo 04.00 käymän puhelinkeskustelun seurauksena kiinni otettu jäi poliisin huostaan lääkärin annettua ohjeet hänen terveydentilansa seuraamisesta. Jonkin ajan kuluttua tästä kenttäjohtajan partio joutui lähtemään poliisiasemalta muualle ja paikalle jäi vartija, jonka tehtäväksi jäi muun muassa kiinni otetun tarkkailu. Vartija ei käynyt säilytystilan sisällä vaan kävi säilön oven takana noin puolen tunnin välein ja totesi kiinni otetun kuorsaavan ja makaavan samassa asennossa kuin säilöön jätettäessä. Kun säilöstä ei enää kuulunut ääniä, vartija kävi oven takana vieläkin useammin. Hän meni säilöön sisälle noin klo 06.40 ja totesi kiinni otetun elottomaksi. Oikeuslääketieteellisen kuolinsyyn lausunnon mukaan perus- ja välittömänä kuolemansyynä oli alkoholin ja lääkeaineen, tematsepaamin yhteismyrkytys.

Asiassa hankittu selvitys

Asiassa hankittiin selvitykset terveyskeskuslääkäriltä ja poliisilta, minkä lisäksi oikeusasiamies pyysi Terveysturvakeskuksen (TEO) lausunnon. Kaiken asiassa saadun selvityksen perusteella oli oikeusasiamiehen mielestä syytä epäillä, että kiinni otettu ei ollut saanut päihtymyksensä ja terveydentilansa edellyttämää hoitoa. Käytettävissä olleen

selvityksen perusteella ei ollut kuitenkaan mahdollista arvioida tuossa vaiheessa, oliko tämä johtunut terveyskeskuslääkärin vai poliisin menettelystä. Oli myös syytä epäillä, että kiinni otettua ei ollut säilöissäpidon aikana tarkkailtu säännösten edellyttämällä tavalla. Näistä syistä oikeusasiamies pyysi 2.10.2006 sisäasiainministeriön poliisiosastoa toimituttamaan asiassa esitutkinnan, joka valmistui 2.2.2007.

Selvityksissä ilmeni, että terveyskeskuksessa päivystänyt lääkäri oli lääketieteen opiskelija, jolla oli tapahtuma-aikaan työsopimus lääkärin työvoimaa vuokraavan yhtiön kanssa sijoituspaikkanaan terveyskeskus. Sen selvittämiseksi, oliko hänen katsottava toimineen virkavastuussa, oikeusasiamies pyysi vielä asiantuntijalausunnon rikos- ja prosessioikeuden asiantuntijalta.

Virkarikossäännösten soveltaminen työsopimussuhteiseen terveyskeskuslääkäriin

Julkisen vallan käytöllä tarkoitetaan lain tai asetuksen nojalla tapahtuvaa velvoittavan määräyksen antamista tai päätöksentekoa toisen edusta, oikeudesta tai velvollisuudesta. Myös lain nojalla tapahtuva tosiasiallinen puuttuminen toisen etuun tai oikeuteen on julkisen vallan käyttöä. Oikeusasiamiehen mukaan terveyskeskuslääkärin työhön voi liittyä sekä julkisen vallan käyttöä että ns. tosiasiallista toimintaa. Nyt käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta olennaisinta oli sen arvioiminen, käyttäkö terveyskeskuslääkäri julkista valtaa silloin, kun hän arvioi, onko henkilö hoidon tarpeessa vai ei.

Oikeusasiamies viittasi kannanotossaan eduskunnan hallintovaliokunnan lausuntoon (2/2002 vp), joka koski hallituksen esitystä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamista (HE 77/2001 vp). Hallintovaliokunta kiinnitti huomiota lausunnossaan siihen, että kuntasektorilla oli aiempaa enemmän siirrytty käyttämään palvelussuhteena työsopimussuhdetta. Näin oli asianlaita ainakin terveydenhoitoalalla varsinaisen hoitohenkilökunnan osalta. Hallintovaliokunnan mukaan tämä johtui ilmeisesti siitä, ettei kyseisissä tehtävissä katsottu olevan kysymys julkisen vallan käyttämisestä taikka että julkisen vallan käyttämiseen liittyviä tehtäviä oli vain vähäisessä määrin. Valiokunnan mukaan terveydenhoitoalalla potilaiden hoitoa koskeva lääkärin päätös oli merkityksellinen potilaan etujen ja oikeuksien kannalta. Tältä osin virkasuhde julkisyhteisön palvelussuhteena oli luonnollinen ratkaisu. Valiokunta ei puuttunut lausunnossaan enemmälti julkisen vallan käyttämisen käsitteen tulkintaan. Siten valiokunnan lausunnosta ei oikeusasiamiehen mukaan voitu tehdä sellaista johtopäätöstä, että lääkärin päätös potilaan hoidosta olisi aina julkisen vallan käyttöä – toisaalta se ei myöskään tarkoittanut sitä, että potilaan hoitoa koskeva lääkärin päätös ei koskaan olisi julkisen vallan käyttöä.

Saamansa asiantuntijalausunnon ja viimeaikaisen oikeuskäytännön perusteella Oikeusasiamies katsoi, että tässä tapauksessa lääkäri ei käyttänyt julkista valtaa hänen arvioidessaan terveyskeskuslääkärin tehtävässä toimiessaan sitä, oliko kiinni otettu hoidon tarpeessa vai ei. Siten hänen toimintaansa tältä osin ei voitu soveltaa rikoslain virkarikossäännöksiä.

Oikeusasiamiehen mukaan voimassa olevan lainsäädännön perusteella ei ollut yksiselitteisen selkeää, mitkä ovat ne tehtävät, joissa terveystieteiden lääkäri käyttää julkista valtaa. Oikeusasiamies piti myös epätyytyttävänä sitä, jos julkisessa terveydenhuollossa samaa työtä suorittavien vastuu on erilainen. Oikeusasiamies totesi ottavansa nämä kysymykset erikseen selvitettäväksi.

Kiinni otetun hoidon tarve ja seuranta paikkaa koskeva päätös

Terveyshuollon lääkärin ja poliisimiehen kertomukset poikkesivat siitä, kenen päätöksestä kiinni otettu jäi poliisin säilytystilaan tarkkailuun. Poliisimiehen mukaan hänen yhteydenottonsa tarkoitus oli saada lääkärin mielipide siitä, tuliko kiinni otettu tuoda terveyshuoltoon vai ei. Jos lääkäri olisi päättänyt, että kiinni otettu oli tuotava terveyshuoltoon, ei sille olisi ollut estettä. Poliisimiehen mukaan päätös oli siten yksinomaan lääkärin. Terveyshuollon lääkärin mukaan päätös kiinni otetun jäämisestä poliisin tarkkailuun tehtiin yhteisymmärryksessä lääkärin ja poliisin kanssa sen jälkeen kun poliisimies ilmoitti omatomaisesti, ettei kiinni otetun tarkkailu terveyshuollossa onnistuisi tämän aggressiivisuuden takia.

Oikeusasiamies piti selvänä, että poliisimies otti yhteyttä terveyshuoltoon saadakseen terveydenhuollon ammattihenkilön arvion siitä, miten vakava kiinni otetun tila oli. Hänellä ei ollut koulutukseen eikä hänen kertomansa mukaan kokemukseenkaan perustuvaa tietoa kiinni otetun nauttiman lääkeaineen ja alkoholin yhteisvaikutuksesta. Terveyshuollon lääkärin tehtävänä onkin ollut tehdä lääketieteellinen arvio kiinni otetun hoidon tarpeesta. Hänen arvioonsa vaikuttivat luonnollisesti ne tiedot, mitkä hän sai poliisilta. Sen lisäksi hänen velvollisuutensa oli kysyä sellaisia seikkoja, joita poliisi ei mahdollisesti osannut kertoa ja joilla saattoi olla vaikutusta hoidon tarpeen arvioon.

Terveyshuollon lääkäri ei pyytänyt poliisia mittaamaan kiinni otetun hengitysilman alkoholipitoisuutta, mikä TEO:n mukaan oli keskeinen tieto päihtyneen henkilön terveydentilaa arvioitaessa. Mikäli lääkäri olisi pyytänyt poliisia puhalluttamaan kiinni otetun, olisi hänelle selvinnyt todennäköisesti se seikka, että tämä ei ollut niin vahvassa humalatilassa kuin poliisimies oli arvioinut ja että hänen tilansa johtui pääasiassa lääkkeistä. Terveyshuollon lääkäri ei myöskään pyytänyt poliisia selvittämään kiinni otetun nauttimien lääkkeiden vahvuutta eikä hän ollut oman kertomuksensa mukaan tiedustellut poliisilta kiinni otetun nimeä, minkä perusteella hän olisi voinut selvittää tämän mahdollista aiempaa sairaushistoriaa. Kiinni otetun potilasasiakirjoista olisi ilmennyt lääkkeiden vahvuus (20 mg), hänen aiemmat itsemurhayrityksensä ja se seikka, että hän oli edellisenä yönä ollut päiuvystyksessä tajuttomuuden vuoksi. Terveyshuollon lääkäri olisi myös ollut mahdollisuus pyytää poliisimiestä herättämään kiinni otettu ja puhuttamaan häntä sen selvittämiseksi, oliko häneltä saatavissa tietoa nautittujen lääkkeiden määrästä ja vahvuudesta. Samalla olisi voitu selvittää kiinni otetun sen hetkinen tajunnantaso ja mahdollinen väkivaltaisuus.

Terveyshuollon lääkäri korosti sitä, että poliisimies oli saanut hänet pyörtämään ehdotuksensa siitä, että kiinni otettu pitäisi tuoda terveyshuoltoon. Toisen

poliisimiehen esitutkinnassa kertoma lääkärin ja poliisimiehen puhelinkeskustelun kulusta ja poliisimiehen taltioitu ilmoitus hätäkeskukselle eivät kuitenkaan oikeusasiamiehen mielestä tukeneet terveyskeskuslääkärin kertomusta tältä osin. Oikeusasiamies piti luotettavana poliisimiehen kertomusta siitä, minkä vuoksi hän oli ottanut yhteyttä terveyskeskukseen ja sen perusteella olisi ollut ristiriitaista, että poliisimies ei olisi ollut valmis tuomaan kiinni otettua terveyskeskukseen, vaikka lääkäri olisi sitä pyytänyt. Joka tapauksessa hoidon tarpeen arviointi olisi oikeusasiamiehen mukaan sitä edellyttänyt ja poliisilla olisi ollut velvollisuus tuoda kiinni otettu terveyskeskukseen. Kiinni otetun päihtymys ei oikeusasiamiehen mielestä saanut vaikuttaa siihen, että hänet asetetaan eri asemaan kuin muut potilaat. Yksittäisten hoitoratkaisujen oli perustuttava potilaan terveydentilan edellyttämään, lääketieteellisesti perusteltuun hoidon tarpeeseen eikä päihtynyttä potilasta saanut asettaa eri asemaan muihin potilaisiin nähden.

Oikeusasiamies ei pitänyt tarkoituksenmukaisena arvioida sitä, olisiko kiinni otettu mahdollisesti kieltäytynyt hoidosta. Selvityksen perusteella hänen tilansa oli jo tuossa vaiheessa sellainen, ettei hän ilmeisesti olisi enää pystynyt päättämään hoidostaan. Sitä paitsi poliisilla olisi ollut velvollisuus turvata hoitohenkilökunnan turvallisuutta, mikäli kiinni otettu olisi käyttäytynyt aggressiivisesti terveyskeskuksessa.

Oikeusasiamiehen mukaan terveyskeskuslääkärin velvollisuutena oli selvittää kiinni otetun hoidon tarpeen arviointiin vaikuttavat seikat, minkä hän laiminlöi ja teki puutteellisen selvityksen pohjalta virhearvion kiinni otetun tilasta ja hoidon tarpeesta.

Poliisin saamat valvontaohjeet

Terveyskeskuslääkärin ja poliisimiehen kertomukset erosivat myös siltä osin, miten yksityiskohtaisia ohjeita lääkäri antoi poliisille kiinni otetun valvonnasta. Terveyskeskuslääkärin mukaan hän antoi poliisille ohjeeksi seurata kiinni otetun tajunnan tasoa ja hengityksen sujumista. Tajunnan tason seuraamisesta hän kertoi antaneensa ohjeeksi käydä aika-ajoin herättelemässä kiinni otettua ja katsomassa, reagoiko tämä hereillä ollessaan normaalisti. Hengityksen tason seuraamisesta hän kertoi antaneensa ohjeena ainakin, että kiinni otetun hengitysäntä tuli kuunnella ja seurata esimerkiksi rintakehän liikettä. Terveyskeskuslääkärin mukaan hän luultavasti antoi myös jonkinlaisen aikamäärän sille, miten usein kiinni otettu tuli herättää. Sen lisäksi hän ohjeisti, että heti muutosten ilmetessä poliisin tuli ottaa yhteyttä joko terveyskeskuslääkäriin tai soittaa ambulanssi paikalle. Ohje siitä, että henkilö herätetään, edellytti lääkärin mukaan luonnollisesti sitä, että valvoja menee henkilön viereen ja esimerkiksi ravistelemalla herättää tämän.

Terveyskeskuslääkäri kertoi myös olettaneensa, että säilytystilassa oli videovalvonta ja että paikalla oli päihtyneiden henkilöiden valvontaa hoitava ammattitaitoinen henkilö, jolla oli edellytykset hoitaa valvonta. Hänen mukaansa poliisimies ei puhelinkeskustelun aikana vedonnut siihen, että valvontahenkilöstöstä olisi ollut puutetta tai että henkilöstöllä ei olisi ollut riittävää ammattitaitoa tämän tyyppiseen valvontaan. Terveyskeskuslääkärin mukaan kiinni otetun kohdalla toteutettu valvonta ei ollut riittävää eikä hänen antamiensa ohjeiden mukaista.

Poliisimies puolestaan kertoi, että terveyskeskuslääkärin ohje kiinni otetun seurannasta oli se, että jos tämän tilassa ilmenisi jotain muutosta, tulisi lääkäriin ottaa yhteyttä uudelleen. Poliisimiehen mukaan hän kertoi vartijalle samat ohjeet, mitä hän oli itse saanut terveyskeskuslääkäriltä. Poliisimies kertoi korostaneensa vartijalle sitä, että kyseessä oli alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäyttäjä ja että lääkäriltä saadun ohjeen perusteella kiinni otettua piti tarkkailla paremmin kuin "normaalia juoppoa". Poliisimiehen mukaan terveyskeskuslääkäri ei antanut hänelle niin yksityiskohtaisia ja konkreettisia ohjeita, mitä tämä kertoi esitutkinnassa. Poliisimiehen mukaan lääkäri kertoi vain yleisluontoisesti tarkkailusta, minkä vuoksi poliisimiehen ei mielestään tarvinnut arvioida vartijan osaamista.

Vartijan mukaan poliisimies ohjeisti häntä seuraamaan kiinni otettua sen vuoksi, että tämä oli ottanut lääkettä. Vartija ei muistanut, että hän olisi saanut muita erityisiä ohjeita kiinni otetun suhteen. Vartija käsitti, että hänen tuli seurata kiinni otetun yleistilaa, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että hänen tuli vilkaista tarkkailtavaa säilytystilan oven luukusta silloin tällöin. Hänellä ei ollut tietoa siitä, mistä lääkkeestä oli kysymys eikä siten myöskään tietoa sen vaikutuksista kiinni otetun terveydelle.

Oikeusasiamiehen mukaan poliisimiehen ja vartijan menettelystä kiinni otetun tarkkailun suhteen ei voinut päätellä sitä, että poliisia olisi ohjeistettu herättämään kiinni otettu aika-ajoin tajunnantason selvittämiseksi. Poliisimies kertoi käyneensä ennen poliisiasemalta lähtöään tarkkailemassa kiinni otettua säilytystilan sisällä. Hän ei ollut yrittänyt herättää tätä. Myöskään vartija ei yrittänyt tarkkailun aikana herättää kiinni otettua. Poliisimiehen mukaan kiinni otettu olisi viety terveyskeskukseen tarkkailuun eikä jätetty poliisin valvontaan, jos ohjeet olisivat olleet lääkärin kertoman mukaiset. Myöskään vartija ei kertonut saaneensa niin yksityiskohtaisia ohjeita, joita lääkäri oli ilmoittanut antaneensa. Oikeusasiamies piti selvityksen perusteella uskottavampana poliisimiehen kertomusta ohjeiden antamisesta ja katsoi, että terveyskeskuslääkäri oli laiminlyönyt antaa riittävän yksityiskohtaiset ohjeet kiinni otetun tajunnantason ym. tarkkailusta poliisille ja että tämä oli vaikuttanut osaltaan siihen, ettei kiinni otetun tarkkailua toteutettu poliisiasemalla siten, kuin mitä tämän tila olisi edellyttänyt. Toisaalta oikeusasiamies piti myös uskottavana poliisimiehen kertomusta siitä, että jos poliisia olisi edellytetty tarkkailemaan kiinni otetun tajunnantilaa ja hengitystä lääkärin ilmoittamalla tavalla, ei poliisi olisi ottanut seurantaa vastuulleen.

Kiinni otetun valvonta poliisin säilytystilassa

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen pidätettyjen ja (kiinni otettujen) kohtelusta annetun sisäasiainministeriön ohjeen mukaan päihteen vaikutuksen alaisen pidätetyn/kiinni otetun terveydentilan valvontaan oli kiinnitettävä erityistä huomiota. Jos pidätetyn/kiinni otetun terveydentila edellytti, tämän tila oli tarkastettava useammin kuin kahden tunnin välein. Vartija ei kertomansa mukaan pitänyt kiinni otetun tilaa sellaisena, että se olisi hänen mielestään vaatinut erityistarkkailua. Hänen esimiehensä oli kuitenkin selvityksen mukaan ainakin jollain tavalla tuonut esille sen, että kiinni otetun tarkkailuun tuli kiinnittää normaalia enemmän huomiota ja vartija kävikin selvityksensä

mukaan noin puolen tunnin välein kiinni otetun säilytystilan oven takana tarkkailemassa tai kuuntelemassa. Selvityksestä ei ilmennyt, miten paljon tämä tarkkailu poikkesi poliisilaitoksella normaalisti suoritetusta tarkkailusta, mutta vartijan kertomasta sai sen käsityksen, että tarkkailu oli kiinni otetun kohdalla tiiviimpää kuin muiden säilöön otettujen kohdalla.

Oikeusasiamiehellä ei ollut syytä epäillä vartijan kertomaa siitä, miten usein hän kävi tarkkailemassa kiinni otettua ja katsoi, että vartijan ilmoittama valvontatiheys oli asianmukainen siihen nähden, mitä tietoja hän kertoi saaneensa tai mitä omia havaintoja hän oli tehnyt kiinni otetun tarkkailun tarpeesta. Sen sijaan valvonnan toteuttaminen vartijan ilmoittamalla tavalla eli säilytystilan luukusta katsomalla ja oven takaa kuuntelemalla oli kiinni otetun tilaan nähden riittämätön. Vartijan kertomasta sai käsityksen, että kiinni otettu ei juurikaan liikkunut sen jälkeen kun hänet asetettiin patjalle nato-asentoon. Myös kiinni otetun kuorsausääni vaihteli ja lopulta lakkasi kuulumasta.

Kun otettiin huomioon, että vartijalla oli tieto siitä, että kiinni otettu oli ottanut alkoholin lisäksi lääkkeitä, jotka voivat aiheuttaa oireita, ja että hän oli kuullut poliisimiehen keskustelusta lääkärin kanssa sen, että tilanteeseen tuli reagoida, jos kiinni otetun tilassa tapahtui muutoksia, olisi kiinni otetun tilan tarkkailu edellyttänyt muutakin kuin luukun kautta katsomista ja äänien seuraamista. Viimeistään siinä vaiheessa, kun kuorsausäänet lakkasivat, olisi vartijan tullut reagoida tilanteeseen menemällä sisälle säilytystilaan. Vartijan ohjeissa ei ollut kielletty menemästä tällaisessa tilanteessa säilytystilaan sisälle, jolloin säilössä olevan tilasta oli mahdollista tehdä paremmin huomioita ja muutenkin selvittää sitä, reagoiko henkilö ärsykkeisiin. Vartijalla olisi myös ollut mahdollista pyytää lisäohjeita poliisimieheltä. Vartija ei ilmeisestikään mieltänyt kiinni otetun tilaa sellaiseksi, että hänen olisi pitänyt erityisesti tarkkailla tämän tajunnantasoja ja hengitystoimintoja. Tähän vaikuttivat oikeusasiamiehen mukaan vartijan saamat tiedot ja omat havainnot kiinni otetun tilasta, hänen kokemattomuutensa tämän tyyppisestä tarkkailusta sekä hänen saamansa ohjeistus kiinni otetun tarkkailusta.

Vartijalla ei ollut tuona aikana vartijan koulutusta eikä hänellä ollut aikaisempaa kokemusta vartijana toimimisesta. Hän toimi tapahtuma-aikana työllisyysvaroin palkattuna vartijana, johon tehtävään hän oli saanut poliisilaitoksella perehdyttämiskoulutuksen. Vartija piti itseään hyvin kokemattomana vartijan tehtävässään. Tämä ilmeni muun muassa siinä, että hän ei säilytystilaan sisälle mentyään osannut omatoimisesti todeta sitä, hengittikö kiinni otettu, vaan hän sai sen toteamiseksi ohjeet vasta hätäkeskuspäivystäjältä. Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio on ns. putkakuolemia koskevassa päätöksessään (dnro 2865/2/00) todennut kiinnittäneensä tarkastusten yhteydessä huomiota siihen, että useilla poliisilaitoksilla käytetään vapautensa menettäneiden vartioinnissa lähes täysin kouluttamatonta työvoimaa. Poliisilaitokselle voidaan palkata esimerkiksi työllisyysvaroin vartija puoleksi vuodeksi. Raution mukaan näiden henkilöiden valmiudet tehtäväänsä eivät voi olla kovin hyvät ja myös vakinaisten vartijoiden koulutus tehtäväänsä on usein varsin vaatimaton. Myös oikeusasiamies piti huolestuttavana sitä, että poliisimiehille tai vartijoille annetaan tehtäviä, joihin heillä ei ole koulutusta eikä valmiuksia. Säilöön otetun tarkkailulta edellytetään tiivistä tilan kehittymisen seuranta silloin, kun

on kyse alkoholin ja lääkeaineen yhteisvaikutuksesta. Tämän tyyppinen seuranta kuului oikeusasiamiehen mielestä terveydenhuollon ammattihenkilön tehtäviin.

Poliisimiehen, vartijan ja terveyskeskuslääkärin menettelyn arviointi

Asian rikosoikeudellisessa arvioinnissa oli ratkaisevaa se, mikä kunkin asiassa epäiltynä kuullun virkamiehen virkavelvollisuus tilanteessa oli ollut. Virkamies rikkoo virkavelvollisuutensa, jos hän toimii häntä sitovan velvollisuuden vastaisesti; esimerkiksi tekee lainvastaisen toimenpiteen. Virkamies jättää täyttämättä virkavelvollisuutensa, jos hän laiminlyö virkaansa kuuluvan virkavelvollisuuden; esimerkiksi jättää tehtävänsä suorittamatta.

Poliisimiehen virkavelvollisuuteen kuului huolehtia kiinni otetun terveydestä siten kuin tutkintavankeuslaissa oli säädetty ja pidätettyjen kohtelusta annetussa sisäasiainministeriön ohjeessa oli todettu. Mikäli kiinni otettua ei voitu hoitaa asianmukaisesti poliisin säilytystilassa, tuli hänet siirtää hoidettavaksi sairaalaan tai vastaavaan laitokseen tarpeellisen valvonnan alaisena. Poliisimies otti yhteyttä terveyskeskukseen saatuaan tietää kiinni otetun nauttimista lääkkeitä saadakseen terveydenhuollon ammattihenkilön arvion kiinni otetun hoidon tarpeesta. Oikeusasiamiehellä ei ollut aihetta epäillä, etteikö poliisimies olisi toimittanut kiinni otettua terveyskeskukseen hoidettavaksi ja tarkkailtavaksi, jos terveyskeskuslääkäri olisi arvioinut kiinni otetun terveydentilan sitä edellyttävän. Toisaalta poliisimies oli voinut luottaa terveyskeskuslääkärin terveydenhuollon ammattihenkilönä tekemään arvioon kiinni otetun tilasta ja hoidon tarpeesta sekä antamiin ohjeisiin tämän tarkkailusta. Siihen nähden, mitä oli selvitetty poliisimiehen ja terveyskeskuslääkärin välisestä keskustelusta ja sen yhteydessä annetuista tarkkailua koskevista ohjeista, ei voinut myöskään todeta, että poliisimies olisi laiminlyönyt antaa vartijalle ohjeet kiinni otetun tarkkailusta. Oikeusasiamies katsoi, että poliisimies ei ollut tahallaan tai huolimattomuudesta taikka varomattomuudesta jättänyt täyttämättä virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvaa virkavelvollisuuttaan. Oikeusasiamiehellä ei ollut siten aihetta syytetoimenpiteisiin tai muihinkaan toimenpiteisiin poliisimiehen osalta.

Vartijan tehtäviin kuului kiinni otetun tarkkailu sekä tilanteen niin vaatiessa tarvittavan hoidon järjestäminen. Vartijan virkavastuu näiltä osin perustui tutkintavankeuslakiin ja sisäasiainministeriön ohjeeseen pidätettyjen (ja kiinni otettujen) kohtelusta. Arvioitaessa sitä, oliko vartija täyttänyt virkavelvollisuutensa kiinni otetun tarkkailussa, oli tärkeää tietää, mitä tietoa vartijalle annettiin kiinni otetun tarkkailun tarpeesta ja mitä omia havaintoja hänellä oli mahdollisuus tehdä. Lisäksi asiaan vaikutti se, oliko hänellä edellytyksiä suorittaa sellaista tarkkailua, kuin kiinni otetun tila edellytti. Vartijan suorittama valvonta oli oikeusasiamiehen mielestä tavanomaista säilöön otetun tarkkailua, mutta valvonta ei ollut laadultaan sellaista, mitä kiinni otetun tila olisi edellyttänyt. Tämä ei johtunut siitä, että vartija olisi laiminlyönyt valvontatehtävänsä, vaikka hänen suorittamassa tarkkailussa olikin edellä todettuja puutteita. Vartijalla ei ollut edellytyksiä valvoa kiinni otettua tämän tilan edellyttämällä tavalla. Tähän vaikuttivat osittain vartijan kokemattomuus ja vähäinen vartijakoulutus sekä hänen saamansa ohjeet

kiinni otetun tarkkailusta, mutta ennen kaikkea se, että kiinni otetun seuranta olisi edellyttänyt terveydenhuollon ammattihenkilön koulutuksen saaneen henkilön seuranta. Oikeusasiamies katsoi, että vartija ei ollut tahallisesti eikä huolimattomuudesta jättänyt täyttämättä virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin ja määräyksiin perustuvaa virkavelvollisuuttaan siten, että oikeusasiamiehellä olisi aihetta syytetoimenpiteisiin tai muihin toimenpiteisiin hänen osaltaan.

Terveyskeskuslääkärinä toiminut ns. keikkalääkäri ei ollut tapahtuma-aikaan virka- tai siihen rinnastettavassa palvelussuhteessa julkisyhteisöön eikä hänen ollut katsottava käyttäneen julkista valtaa arvioidessaan kiinni otetun hoidon tarvetta. Hänen osaltaan ei siis voitu soveltaa virkarikoksia koskevia säännöksiä eikä oikeusasiamies arvioinut hänen kohdallaan sitä, oliko hän syyllistynyt virkarikokseen. Sen sijaan hänen menettelyänsä voitiin arvioida sillä perusteella, että hän toimi julkisessa tehtävässä.

Terveyskeskuslääkärin menettelyn osalta oikeusasiamies totesi, että tämä oli tapahtuma-aikaan viidennen opintovuoden lääketieteen opiskelija ja oli kertomansa mukaan toiminut aiemminkin terveyskeskuslääkärien viransijaisena. Terveyskeskuslääkärin mukaan hänen tuon hetkiseen tietotasoonsa lääkärinä kuului tietää muun muassa se, että potilaan humalatilanteen selvittämisellä on keskeinen merkitys arvioitaessa potilaan tilaa. Hänellä oli myös koulutuksellinen tieto siitä, että alkoholin ja lääkeaineiden yhteisvaikutus ilmenee tajunnan tason heikkenemisenä ja hengityksen vaikeutumisenä. Oikeusasiamies piti asian arvioinnin kannalta oleellisena sitä, kenen tehtävänä oli arvioida kiinni otetun hoidon tarve ja se, minkä tyyppistä seuranta hänen tilanteensa edellytti. Tämä kuului oikeusasiamiehen mielestä lääkärielle. Terveyskeskuslääkäri teki lääketieteellisen arvion kiinni otetun tilasta ja hoidon tarpeesta ja päätyi siihen, ettei hänen tilansa ollut niin vakava, että se olisi vaatinut ehdottomasti terveyskeskuksessa tehtävää tutkimusta ja seuranta.

Oikeusasiamies viittasi aiemmin toteamaansa siitä, että terveyskeskuslääkäri oli laiminlyönyt velvollisuutensa selvittää riittävästi niitä seikkoja, joilla olisi ollut keskeinen merkitys arvioitaessa kiinni otetun hoidon tarvetta. Lääkäri kertoi itsekkin esitutkinnassa, että hän ei selvittänyt enempää taustatietoja, koska hänen johtajatuksenaan oli koko ajan se, että kiinni otetun aggressiivisuuden takia tälle ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista tehdä tutkimuksia terveyskeskuksessa. Vaikka poliisimies olisikin korostanut kiinni otetun aggressiivisuutta, oikeusasiamies ei pitänyt uskottavana sitä, että hän olisi kieltäytynyt tuomasta kiinni otettua terveyskeskukseen, mikäli lääkäri olisi kertonut pitävänsä kiinni otetun tilaa vakavana. Selvityksestä kokonaisuutena arvioituna sai sen käsityksen, että terveyskeskuslääkäri ei pitänyt kiinni otetun tilaa niin vakavana, että hänet olisi pitänyt tuoda aggressiivisuudesta huolimatta terveyskeskukseen. Terveyskeskuslääkärin mukaan hän katsoi riittäväksi, että kiinni otetun tajunnan tasoa ja hengityksen sujumista seurataan ja hänellä oli käsitys, että se oli mahdollista toteuttaa poliisin säilytystilassa.

Terveyskeskuslääkärillä oli oikeus luottaa siihen, että poliisi toteuttaa kiinni otetun tarkkailun asianmukaisesti ja sillä tarkkuudella kuin poliisia koskevat

säännökset edellyttävät. Kuitenkaan sellaista tarkkailua, jota lääkäri edellytti esitutkinnassa kertomansa mukaan tehtävän, ei oikeusasiamiehen käsityksen mukaan voitu edellyttää poliisilta. Toisaalta myöskään terveyskeskuslääkäriin poliisille antamat ohjeet kiinni otetun tilan tarkkailusta eivät olleet riittävät. Tilanteessa, jossa on kyse alkoholin ja lääkeaineen yhteisvaikutuksesta, tarkkailulta edellytetään tiivistä tilan kehittymisen seuranta. Tämä tarkoittaa henkilön tajunnantason seuraamista ja mahdollisten hengitysvaikeuksien havaitsemista sekä hyvin nopeaa reagoimista, mikäli tajunnantasossa tai hengitystoiminnassa todetaan muutoksia. Oikeusasiamiehen mukaan tämän tyyppinen seuranta kuului terveydenhuollon ammattihenkilön tehtäviin, ei poliisimiehen tai vartijan.

Oliko asiassa syyllistytty kuolemantuottamiseen

Oikeusasiamies viittasi aiemmin toteamaansa siitä, että terveyskeskuslääkäri oli laiminlyönyt selvittää riittävästi kiinni otetun hoidon tarpeen arviointiin vaikuttavat seikat ja tehnyt puutteellisen selvityksen pohjalta virhearvion tämän tilasta ja hoidon tarpeesta. Oikeusasiamiehen mielestä poliisilaitoksen säilytystila ei ollut oikea paikka kiinni otetun tilan edellyttämään seurantaan vaan terveyskeskus. Terveyskeskuslääkäri oli myös laiminlyönyt antaa poliisille kiinni otetusta riittävän yksityiskohtaiset tarkkailuohjeet sillä seurauksella, että poliisiasemalla ei ollut edellytyksiä toteuttaa tarkkailua tämän tilan vaatimalla tavalla. Seuraavaksi oikeusasiamies arvioi sitä, oliko terveyskeskuslääkäri aiheuttanut näillä laiminlyönneillä kiinni otetun kuoleman eli olisiko kuolema voitu välttää, jos kiinni otettu olisi toimitettu terveyskeskukseen tai jos poliisille olisi annettu yksityiskohtaisemmat seurantaohjeet.

TEO:n arvion mukaan kiinni otettu oli kuollut todennäköisesti vähintään puoli tuntia ja enintään kaksi tuntia ennen kuoleman toteutumista. Paikalle hälytetyn ambulanssin henkilökunta totesi kiinni otetun kuolleeksi noin klo 06.55. Arvion mukaan kuolema oli tapahtunut site n klo 04.55–06.25 välisenä aikana. Kiinni otettu laitettiin säilöön noin klo 03.35 ja poliisimies ilmoitti klo 04.00 hätäkeskukseen lääkärin konsultoinnista. Jonkin ajan kuluttua tämän jälkeen poliisimies joutui lähtemään poliisiasemalta mutta kävi ennen lähtöään tarkastamassa kiinni otetun tilanteen. Vartijan mukaan kiinni otetun säilytystilasta kuului tämän jälkeen kuorsausta ja jossain vaiheessa kuorsaus loppui. Vartija ei mennyt heti tämän jälkeen säilytystilan sisälle vaan jatkoi tarkkailemistaan muulla tavoin. Noin klo 06.40 hän löysi kiinni otetun elottomana säilytystilasta. Poliisimiehen ja vartijan kertomusten perusteella näyttäisi siltä, että kiinni otetun menehtyminen tapahtui ennemminkin TEO:n arvion loppu- kuin alkupäässä. Joka tapauksessa siinä vaiheessa kun poliisiin ja lääkärin välinen keskustelu käytiin, olisi kiinni otetun saamiseksi terveydenhuollon yksikköön ollut aikaa vähintään tunti ja todennäköisesti tätäkin enemmän.

TEO:n asiantuntija arvioi, että kiinni otetun tajunnan tason alennuttua hänet olisi voitu muutamassa minuutissa toimittaa terveyskeskukseen ja mahdollisesti säästää hänen henkensä, jos tematsepaamiryökytyksen vastalääkettä (flumatseniilia) olisi ollut käytettävissä tai muussa tapauksessa olisi ehditty sairaalaan. TEO totesi johtopäätöksessään, että vaikka kiinni

otettu olisi viety terveyskeskukseen tutkittavaksi, ei hänen menehtymistään olisi kuitenkaan varmuudella voitu estää. TEO:n lausunnosta saa käsityksen, että mikäli kiinni otettu olisi toimitettu terveyskeskukseen, ei hänen hoitamisekseen olisi ryhdytty erityisiin aktiivisiin toimenpiteisiin vaan häntä olisi seurattu tarkkailemalla hänen hengitystään määräväleillä. TEO epäilee, että vaikka terveyskeskuksessa olikin käytettävissä flumatseniiliä, ei siellä olisi kuitenkaan todennäköisesti välittömästi huomattu kiinni otetun hengityksen pysähtymistä, jolloin olisi ollut mahdollista ryhtyä elvytystoimenpiteisiin ja mahdollisen myrkytyksen vastalääkkeen antamiseen.

TEO ei perustellut lausunnossaan enemmälti sitä, miksi vastalääkettä olisi annettu kiinni otetulle tai muihin hoitotoimenpiteisiin olisi ryhdytty vasta siinä vaiheessa kun kiinni otetun hengitys olisi pysähtynyt. TEO:n mukaan terveyskeskuksessa olisi ainoastaan seurattu kiinni otetun hengitystä ja todennäköisesti hengityksen pysähtyminen olisi jäänyt välittömästi huomaamatta. Kun otettiin huomioon, että kiinni otettu oli mitä ilmeisimmin nauttinut lääkkeitä ennen klo 03.00, hänelle olisi ollut ainakin teoriassa mahdollista antaa vastalääkettä antoajaksi suosituksen mukaisessa ajassa. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt sitä, että hänet olisi toimitettu heti lääkärin konsultoinnin jälkeen terveyskeskukseen, jossa hänelle olisi tehty myrkytysdiagnoosi ja osattu valita ja annostella vastalääke oikein. TEO ei kuitenkaan lausunnossaan edellyttänyt, että terveyskeskuksessa olisi toimittu näin. Se piti riittävänä, että kiinni otetun tilaa olisi jääty seuraamaan ja pitänyt epätodennäköisenä, että terveyskeskuksessa olisi todettu välittömästi kiinni otetun hengityksen pysähtyminen.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu muun muassa, ettei kuolemantuottamuksen tunnusmerkistön täyttymiselle riitä, että teko on ollut huolimaton, ja että se on aiheuttanut toisen kuoleman. Rangaistusvastuu edellyttää, että kuolema on aiheutettu huolimattomuudella. Todetun huolimattomuuden on täytynyt olla merkityksellinen kuolemantapaukseen nähden. Tämän vuoksi joudutaan kysymään, onko tekijä aiheuttanut kuoleman huolimattomuudellaan vai onko hän ainoastaan toiminut huolimattomasti ja samalla aiheuttanut kuoleman, joka olisi todennäköisesti muutenkin seurannut (näin Heinonen ym.: Rikosoikeus, 2002, s. 789). Erityisesti on todettava, että huolimaton menettely voi olla merkitykseltään sellaisissa tapauksissa, joissa toisen kuolema olisi seurannut samanlaisena riippumatta siitä, toimittiinko huolellisesti vai huolimattomasti. Sille seikalle, että myös sallitulla tavalla toimittaessa kuolema olisi todennäköisesti aiheuttanut samalla tavalla, annetaan vastuusta vapauttava merkitys (mainittu teos, s. 789).

Oikeusasiamiehen mukaan terveyskeskuslääkäri toimi huolimattomasti jättäessään selvittämättä kiinni otetun hoidon tarpeen arviointiin vaikuttavat seikat ja tehdessään virhearvion tämän tilasta ja hoidon tarpeesta. Hän laiminlöi myös antaa poliisille riittävän yksityiskohtaiset ohjeet. Oikeusasiamiehen mukaan olikin pääteltävissä, että terveyskeskuslääkärin menettely kiinni otetun kuolemaan poliisin säilytystilassa. Kun kuitenkin otettiin huomioon TEO:n näkemys siitä, miten kiinni otetun hoito olisi sen käsityksen mukaan todennäköisesti toteutettu terveyskeskuksessa – mitä hoitoa siis TEO:n oli pääteltävä pitäneen asianmukaisena – oikeusasiamiehen mukaan ei ollut esitettävissä todennäköisiä syitä sille, että kiinni otetun kuolema olisi voitu

välttää, vaikka hänet olisi toimitettu terveyskeskukseen heti lääkärin konsultoinnin jälkeen. Näin ollen oikeusasiamies päätyi siihen, että terveyskeskuslääkärin osalta ei ollut aihetta syytetoimenpiteisiin.

Toimenpiteet

Oikeusasiamies antoi huomautuksen terveyskeskuslääkärille siitä, että tämä laiminlöi selvittää kiinni otetun hoidon tarpeen arviointiin vaikuttavat seikat ja tehdessään virhearvion tämän tilasta ja hoidon tarpeesta sekä siitä, että tämä laiminlöi antaa poliisille riittävän yksityiskohtaiset ohjeet kiinni otetun seurannasta.

Oikeusasiamies saattoi sisäasiainministeriön poliisiosaston tietoon käsityksensä siitä, että vartiointiin käytettävien henkilöiden koulutukseen ja perehdytykseen kiinnitettäisiin huomiota. Kysymys oli viranomaisten velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, tässä tapauksessa säilössä pidettävän hengen ja terveyden turvaaminen. Oikeusasiamiehen tarkastuksilla tullaan jatkossakin kiinnittämään huomiota vartiointiin käytettävien henkilöiden koulutukseen ja perehdytykseen.

Oikeusasiamies ilmoitti ottavansa erikseen selvitettäväksi kysymykset, jotka liittyivät siihen, milloin terveyskeskuslääkäriin katsotaan käyttä vään julkista valtaa ja toisaalta siihen, olivatko julkisessa terveydenhuollossa samaa työtä suorittavien vastuut erilaisia.